

Правоохоронні органи України, як різновид суб'єктів із забезпечення права громадян на соціальний захист

Олександра Хитра¹, Микола Попелишин²

Опубліковано	Секція	УДК
30.05.2025	Право	342.7:351.74(477)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16897302>

Анотація. Стаття присвячена проблематиці діяльності правоохоронних органів України, які здійснюють соціальне забезпечення громадян. На підставі теоретичного аналізу та врахування практичної діяльності дана загальна характеристика правоохоронних органів у забезпеченні правової гарантії громадян соціальним захистом.

Вказано на необхідність розширення змісту терміну «соціальний захист», реалізація якого гарантує громадянам право на соціальний захист із забезпечення повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Аналізуючи низку джерел, в яких досліджувалися питання щодо основного змісту соціального захисту правоохоронними органами, було окреслено, що одним із ключових елементів його спрямування виступає нормативно-правове забезпечення їх діяльності, засноване на дотриманні міжнародно-правових актів, Конституції України, законів та відомчих документів правового, економічного та соціального характеру розвитку держави.

Вказуючи на багатогранну діяльність правоохоронних органів, зазначено, що сучасний етап розбудови української держави свідчить, що в процесі реалізації організаційного-правового забезпечення соціального захисту населення правоохоронні органи як гарант забезпечення верховенства права й утвердження демократичного суспільства потребують нагального реформування.

Доведено, що класифікація нормативно-правових актів з питань діяльності правоохоронних органів характеризується за юридичним значенням правових актів та їх змістом; залежно від змісту та актів, що регламентують правовий статус правоохоронних органів щодо організації та їх діяльності у соціальній сфері.

Визначаючи сутність правоохоронних органів, дана характеристика функціональної складової їхньої діяльності та переліку суб'єктів, які відносяться до їх системи та повноважень, які впливають на соціально-правові відносини. При цьому доведено, що успіх державної соціальної політики в цілому досягається шляхом

¹ Львівський державний університет внутрішніх справ, професорка кафедри адміністративного та поліцейської діяльності Навчально-наукового інституту з підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, докторка юридичних наук, професор ORCID: 0000-0002-3632-5101

² студент першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

реалізації соціальних функцій, спрямованих на задоволення потреб та інтересів членів суспільства, а також на забезпечення їхнього добробуту та соціальної інтеграції, що у більшості залежить від розвитку всієї галузі соціальної сфери, системи правоохоронних органів та соціального напруження в суспільстві.

Під час дослідження ролі правоохоронних органів України як суб'єктів забезпечення права громадян на соціальний захист звернуто увагу на позицію провідних вчених, в яких визначається сутність правоохоронних органів як уповноважених органів публічної влади, спрямованих на захист прав і свобод громадян та виступають відповідальними за реалізацію функції, у тому числі й у сфері соціального забезпечення.

Характеризуючи діяльність Національної поліції, яка є одним із провідних державних органів у наданні права громадян на соціальний захист, вказано на проблемні питання у протидії поліцією домашньому насиллю, яка керується законами та відомчими нормативно-правовими актами здійснює діяльність, пов'язану із процедурою взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника. При цьому особлива увага звернута на організацію взяття на профілактичний облік дитини-кривдника та проведення з нею профілактичної роботи.

В роботі також проаналізовано діяльність прокуратури, СБУ, Національного антикорупційного бюро України, Державної податкової служби України, Державної митної служби України, органів і установ виконання покарань й слідчих ізоляторів та дана характеристика їх діяльності в сфері соціального захисту громадян.

Ключові слова: соціальний захист, органи виконавчої влади, правоохоронні органи, поліція, прокуратура, правоохоронна діяльність, функції, соціальне забезпечення.

Law enforcement agencies of Ukraine, as a type of subjects ensuring the right of citizens to social protection

Abstract. The article is devoted to the problems of the activities of law enforcement agencies of Ukraine, which provide social security to citizens. Based on theoretical analysis and taking into account practical activities, a general characteristic of law enforcement agencies in ensuring the legal guarantee of citizens with social protection is given.

The need to expand the meaning of the term "social protection" is indicated, the implementation of which guarantees citizens the right to social protection to ensure full, partial or temporary disability, loss of breadwinner, unemployment due to independent circumstances, as well as in old age and in other cases provided for by law.

Analyzing a number of sources that investigated issues regarding the main content of social protection by law enforcement agencies, it was outlined that one of the key elements of its direction the regulatory and legal support for their activities is based on compliance with international legal acts, the Constitution of Ukraine, laws and departmental documents of a legal, economic and social nature of the development of the state.

Pointing to the multifaceted activities of law enforcement agencies, it is noted that the current stage of development of the Ukrainian state indicates that in the process of implementing organizational and legal support for social protection of the population law enforcement agencies, as guarantors of ensuring the rule of law and the establishment of a democratic society, need urgent reform.

It is proven that the classification of regulatory legal acts on the activities of law enforcement agencies is characterized by the legal meaning of legal acts and their content; depending on the content and acts that regulate the legal status of law enforcement agencies regarding the organization and their activities in the social sphere.

Determining the essence of law enforcement agencies, a characteristic of the functional component of their activities and a list of subjects belonging to their system and powers that affect social and legal relations is given. At the same time, it is proven that the success of state social policy as a whole is achieved through the implementation of social functions, aimed at meeting the needs and interests of members of society, as well as ensuring their well-being and social integration, which largely depends on the development of the entire social sphere, the system of law enforcement agencies, and social tension in society.

During the study of the role of law enforcement agencies of Ukraine as subjects of ensuring the right of citizens to social protection, attention was paid to the position of leading scientists, who define the essence of law enforcement agencies as authorized bodies public authorities aimed at protecting the rights and freedoms of citizens and are responsible for the implementation of the function, including in the field of social security.

Characterizing the activities of the National Police, which is one of the leading state bodies in providing citizens with the right to social protection, problematic issues in the police's counteraction to domestic violence, which is guided by laws and departmental regulations, are indicated carries out activities related to the procedure of taking the offender into preventive registration, conducting preventive work and removing him from preventive registration. In this case, special attention is paid to organizing the taking into preventive registration of the child offender and conducting preventive work with him.

The work also analyzes the activities of the Prosecutor's Office, the Security Service of Ukraine, the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, the State Tax Service of Ukraine, the State Customs Service of Ukraine, bodies and institutions for the execution of sentences and pre-trial detention centers, and provides a description of their activities in the field of social protection of citizens.

Keywords: social protection, executive authorities, law enforcement agencies, police, prosecutor's office, law enforcement activities, functions, social security.

Вступ

Постановка проблеми. З початку повномасштабного вторгнення, внаслідок атак, які наносяться ворогом більше ніж 3-х років, дедалі збільшуються кількість осіб у нашій країні, які потребують соціального захисту. Правоохоронні органи докладають величезних зусиль аби забезпечити охорону й безпеку українського народу та його мешканцям. У такий складний час, державне забезпечення громадян соціальним захистом є одним із ключових завдань, яке, насамперед, спрямоване на першочергове дотримання норм загально визнаних принципів міжнародного права, ратифікованих Верховною Радою України (далі - ВРУ), Конституції України та інших нормативно-правових актів, які регулюють питання соціального забезпечення населення.

Доведено, що в процесі реалізації соціального захисту особлива роль надається органам публічного управління та самоврядування, важливою ланкою з яких виступають правоохоронні органи, які працюючи в умовах воєнного стану попереджають та протидіють внутрішнім та зовнішнім загрозам, викликаними російською агресією, поширенням злочинності та забезпечення належного соціального захисту осіб в Україні.

Аналіз дослідження проблеми. Проблемам дослідження діяльності правоохоронних органів, як суб'єкта із забезпеченням права громадян на соціальний захист було присвячено у працях вітчизняних науковців, зокрема: О.І. Безпалової, Р. Г. Ботвінова, Я. Ю. Кондратьєва, А.В. Кириченка, Е. М. Мойсеєва, В. І. Осадчого, О.Ф. Скакун, Я.О. Тицької, Ю.І. Римаренка, В.Я. Тація, Ю.С. Шемшученка, М.І. Мельника та багатьох інших вчених.

Метою статті є дослідження ролі правоохоронних органів України у забезпеченні прав громадян на соціальний захист, а також аналізу сутності правоохоронної

діяльності, їхньої компетенції у важливому напрямку соціального забезпечення громадян - гідному рівню життя та соціального благополуччя для всіх верств населення.

Результати

Сучасний етап розбудови української держави свідчить, що в процесі реалізації організаційного-правового забезпечення соціального захисту населення правоохоронні органи як гарант забезпечення верховенства права й утвердження демократичного суспільства потребують нагального реформування. І безпосередньо переходячи до дослідження проблеми у цій сфері варто зауважити, що вітчизняне законодавство та літературні джерела у правовій науці не мають єдиного трактування терміну «правоохоронний орган», який потребує у цьому дослідженні, як загальної характеристики та специфічного трактування.

У ч. 2 статті 17 Конституції вказується, що «Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом» [1]. Як бачимо, що у Основному законі самого визначення правоохоронних органів не дається, а трактування його змісту, принципів та функцій діяльності відсилається до інших вітчизняних нормативно-правових актів.

Багато хто із вчених вважає, що правоохоронні органи утворюють самостійну групу органів держави, які мають свої чітко визначені завдання. Так, О. Музичук, О. Салманова, А. Хромов, та В. Селюков визначають, що «правоохоронні органи є окремим видом державних органів, головним завданням якого є захист і оборона прав, свобод громадян шляхом реалізації превентивних, кримінально-процесуальних, адміністративних і юрисдикційних, а також оперативно-розшукових функцій» [2, с. 15006].

О. М. Бандурка стверджує, що під правоохоронними органами слід розуміти державні установи та організації, які працюють у суспільстві й основне завдання їхньої роботи полягає у забезпеченні законності боротьби зі злочинами та іншими порушеннями [3].

Щодо правоохоронної діяльності органів правоохорони, Р. Г. Ботвінов визначає як форму активно-владного ставлення правової держави до злочинів, адміністративних правопорушень, їхніх причин і наслідків, а також інших негативних протиправних явищ з метою забезпечення виконання вимог правових норм, неухильного дотримання принципів законності [4, с. 45]. Дещо в іншій інтерпретації О. С. Захарова, В. С. Ковальський, В. С. Лукомський вказують, що під правоохоронною діяльністю, слід розуміти державну правомірну діяльність, що полягає у впливі на поведінку людини або групи людей з боку уповноваженої державою посадової особи шляхом охорони права, відновлення порушеного права, припинення або розгляду порушення права, його виявлення або розслідування з обов'язковим додержанням установлених у законі процедур для здійснення цієї діяльності [5, с.18].

На довершення до вище вказаного, О. Л. Копиленко та ряд інших науковців підкреслюють, що державне регулювання всієї правоохоронної діяльності здійснюється шляхом правового визначення конституційних та інших законодавчих засад цієї діяльності, її стратегії, основних напрямків і завдань на певний період, забезпечення реальної координації зусиль усіх державних структур, зокрема правоохоронних органів, а також відповідних громадських формувань та органів місцевого самоврядування, які мають свою компетенцію з питань підтримки правопорядку на території обслуговування [6].

Основна ідея правоохоронних органів, полягає у забезпеченні законності та правопорядку. Перетворення справедливості на законність і її втілення – є головним завданням, до вирішення якого має прагнути будь-яка влада [7, с. 3]. В свою чергу, правопорядок розглядається як результат режиму законності, стійкості та стабільності

правового регулювання, який виникає в результаті діяльності судових, адміністративних, законодавчих та інших органів державної влади з гармонізації інтересів суб'єктів суспільних відносин з погляду належної та необхідної поведінки. Крім того, правопорядок закладається у правових нормах в процесі правотворчості, спирається на верховенство права та авторитет закону, встановлюється у результаті здійснення законності в право реалізаційній діяльності [8]. Правопорядок формується на основі роботи складного механізму взаємодії державної волі, вираженої у виробленій під впливом громадянського суспільства правової політики, суспільно-легітимній ціннісно-нормативній системі, ефективній правозастосовній діяльності органів держави, її посадових осіб, існування певного рівня правосвідомості учасників правовідносин, чиїми діями і вчинками правові норми здійснюються, високого рівня правових та інших засобів, що забезпечують реалізацію прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб, стимулювання їх до належного виконання покладених на них юридичних обов'язків [9, с. 101].

На сьогодні науковцями виділено ряд критеріїв, за якими класифікується нормативно-правові акти з питань діяльності правоохоронних органів. Так, М. Мельник та М. Хавронюк найбільш оптимальною вважають цю класифікацію за юридичним значенням правових актів та їх змістом. Зокрема, за юридичним значенням усі нормативно-правові акти про правоохоронні органи та правоохоронну діяльність, як власне і акти з інших питань, відрізняються між собою переважно тим, який державний орган їх прийняв і в якому порядку [10].

За вказаним критерієм виділяють Конституцію України, чинні міжнародні акти, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, Закони України, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, підзаконні акти центральних та місцевих органів виконавчої влади й рішення органів місцевого самоврядування.

Залежно від змісту всі нормативно-правові акти про правоохоронні органи і правоохоронну діяльність поділяються на: 1) акти, які містять правові норми загального характеру; 2) акти, які регламентують статус окремих правоохоронних органів; 3) акти про соціальний і правовий захист працівників правоохоронних органів; 4) акти, що регулюють здійснення правоохоронної діяльності за окремими напрямками; 5) акти про органи і установи, діяльність яких пов'язана з правоохоронною діяльністю [10].

В. Басай зазначає, що правові акти, що стосуються організації й діяльності правоохоронних органів, можна поділити на такі групи: 1) правові акти загального характеру; 2) правові акти, які стосуються виключно органів прокуратури, органів виявлення і розслідування злочинів; 3) правові акти, норми яких регулюють діяльність інших правоохоронних органів [11, с. 314].

Виходячи із визначення В. О. Боняка - правоохоронні органи є невід'ємною частиною державного апарату України. Їх організація та діяльність визначаються Основним Законом, а правові норми впливають із змісту Конституції України [12, с. 14].

Незважаючи на багатопланову діяльність правоохоронних органів, усіх їх об'єднує спільні завдання, що постають перед ними. Як зазначає Л. В. Шестак: завдання – це цілі, досягнення яких бажане до визначеного моменту часу в межах періоду, на який розраховане управлінське рішення [13]. У цьому ракурсі В. Я. Малиновський переконаний, що, зважаючи на те, що мета є прогнозом кінцевого результату управлінської діяльності, завдання за таких умов є головним реалізатором у досягненні мети [14, с. 149].

Характеризуючи правоохоронні органи, не можна обминути функціональну сутність їхньої діяльності та перелік суб'єктів, які відносяться до їх системи та повноваження, які впливають на соціально-правові відносини. Практика соціального

забезпечення населення доводить, що успіх державної соціальної політики в цілому досягається шляхом реалізації соціальних функцій, спрямованих на задоволення потреб та інтересів членів суспільства, а також на забезпечення їхнього добробуту та соціальної інтеграції, що у більшості залежить від розвитку всієї галузі соціальної сфери, системи правоохоронних органів та соціального напруження в суспільстві.

Визначаючи правоохоронну функцію держави, О.І. Безпалова вказує, що – це напрямок діяльності держави, який реалізовується системою уповноважених на те органів державної влади (переважно правоохоронними органами), органів місцевого самоврядування та громадськості, що уповноважені виключно в рамках наданих законом повноважень здійснювати юридичні заходи впливу (у тому числі примусові заходи) з метою забезпечення законності та правопорядку [15, с. 420]. Натомість, Ф. Скакун вважає, що правоохоронні функції держави полягають головним чином у захисті конституційного ладу, прав і свобод громадян, забезпеченні правопорядку, охороні навколишнього середовища, правовому регулюванні всіх суспільних відносин [8, с. 48].

На думку науковців М. Мельника та М. Хавронюка, правоохоронну функцію слід поділити на дві основні категорії. До основної функції вони відносять: профілактичну (спрямовану на запобігання правопорушенням, що тягнуть за собою юридичну відповідальність у сфері публічного права); захисну (забезпечення охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян); охоронну (підтримання громадського порядку і громадської безпеки); ресоціалізаційну (характерну для органів, які працюють з неповнолітніми правопорушниками або здійснюють нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі); оперативно-розшукову діяльність, розслідування злочинів, судовий розгляд справ, а також справ про адміністративні, фінансові та господарські правопорушення, виконання судових рішень (вироків, ухвал і постанов судових та слідчих органів). До другорядних і допоміжних функцій віднесено: контрольну (наглядову) діяльність; дозвільну (надання дозволів на певні види діяльності, зокрема підприємницької); правороз'яснювальну (надання правової допомоги); аналітичну та методичну діяльність; інформаційну (обмін даними з державними органами, у тому числі з правоохоронними структурами); нормотворчу (розроблення нормативних актів міжвідомчого характеру); координаційну [10, с. 15-20].

Як зазначає П.І. Хамула «розуміння правоохоронної функції через призму її реалізації дозволяє: 1) підвищити якість правоохоронної діяльності щодо захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави від правопорушень; 2) чітко визначити обсяг впливу правоохоронних органів на суспільство; 3) визначити систему органів, що забезпечують реалізацію правоохоронної функції держави; 4) забезпечити ефективний контроль за виконанням покладених функцій щодо реалізації правоохоронної функції держави [16].

Узагальнюючи ці положення, можна дійти висновку, що правоохоронні функції всебічно охоплюють широкий спектр повноважень правоохоронних органів, спрямованих на виконання завдань, не лише охорони правопорядку та безпеки, профілактики та викриття правопорушень, а також сприяння реалізації громадян на право соціального захисту.

Отже, переходячи до характеристики правоохоронних органів як різновиду суб'єктів із забезпечення права громадян на соціальний захист, слід вказати, що під правоохоронним органом розуміють державну установу, яка діє в системі органів публічної влади й виконує на основі закону державні функції (владні, організаційно - розпорядчі, контрольні тощо) в різних сферах внутрішньої та зовнішньої діяльності держави. Тим паче, варто згадати статтю 1 Закону України від 23 грудня 1993 року № 3781-ХІІ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», яка конкретизує розуміння терміну «правоохоронні органи», закріплюючи перелік структур, які наділені правозастосовними та правоохоронними функціями. До таких органів віднесено, зокрема – органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне

антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції» [9]. Безпосередньо, вищезгадана норма вказує на багатогранність і комплексність системи правоохоронних органів України. У контексті права громадян на соціальний захист така розширена інтерпретація дозволяє бачити в правоохоронних органах не лише гаранта безпеки, а й ключового суб'єкта у забезпеченні належного соціального середовища, що є необхідною умовою реалізації соціальних прав громадянами нашої держави.

Під час дослідження ролі правоохоронних органів України як суб'єктів забезпечення права громадян на соціальний захист варто звернути увагу на позицію, викладену Я. О. Тицькою. Зокрема, авторка акцентує на тому, що людина, її права та основоположні свободи є найвищою соціальною цінністю в демократичній державі, а гарантування та реалізація цих прав мають стати одним із основних напрямів діяльності держави, особливо через ефективність роботи правоохоронних органів [17, с. 120-121]. Зміст цієї тези ще раз підтверджує значимість діяльності правоохоронних органів, як суб'єктів із захисту прав і свобод громадян, оскільки вони виступають уповноваженими органами публічної влади, відповідальними за реалізацію функцій, у тому числі й сприяння соціального забезпечення населення.

Конституція України та чинне законодавство покладають на правоохоронних органів обов'язок щодо забезпечення права кожної особи на звернення за захистом своїх законних прав та інтересів, що є невід'ємною складовою гарантій соціальної безпеки. Таким чином, ефективність діяльності правоохоронних органів безпосередньо впливає на рівень соціального забезпечення громадян у нашій державі.

Характеризуючи діяльність Національної поліції, яка відіграє ключову роль у наданні права громадян на соціальний захист, у ч. 1 статті Закону України від 2 липня 2015 року № 580-VIII «Про Національну поліцію» вказується, що Національна поліція України (поліція) є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Також, закон передбачає основні завдання цього державного виконавчого органу, яке спрямоване на: забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [18]. Звичайно, цей нормативно-правовий акт передбачає й загальну систему поліції, яка складається з: центрального органу поліції та територіальних органів поліції, до яких входять: кримінальна поліція, патрульна поліція, органи досудового розслідування, поліція охорони, спеціальна поліція, поліція особливого призначення. Безпосередньо, частиною 2 статті 18 цього Закону передбачається, що поліцейський в разі звернення до нього будь-якої особи із заявою чи повідомленням про події, що загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких подій зобов'язаний вжити необхідних заходів з метою рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, і повідомити про це найближчий орган поліції

Сьогодні в період російської агресії проблемним залишається стан протидії домашньому насильству як одного із порушень основоположних прав людини - це протиборство є невідкладним завданням поліції у забезпеченні окремих елементів національної системи запобігання та протидії цьому правопорушенню та особливості взаємодії з іншими суб'єктами системи правоохоронних органів.

З метою удосконалення практики подолання цього правопорушення, постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 145 затверджена Державна

соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, положення якої спрямовані на досягнення цілі 5 “Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок і дівчаток” та цілі 16 “Сприяння побудові миролюбного й відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях”, визначених Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722 “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року”. Керівником Програми призначено Міністра соціальної політики та визначено виконавців заходів Програми - Мінсоцполітики, МОЗ, МОН, Мінекономіки, Мін’юст, Міноборони, Мінветеранів, МВС, Нацсоцслужбу, Національну поліцію, Офіс Генерального прокурора, ДСА, Національну школу суддів України, Тренінговий центр прокурорів України, Академію адвокатури України, Координаційний центр з надання правової допомоги, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київську та Севастопольську міські держадміністрації, міжнародні організації та громадські об’єднання (за згодою) [19].

Крім того, беручи до уваги зростаючий обсяг судової практики Європейського суду з прав людини, який установлює важливі стандарти у сфері насильства стосовно жінок, Законом України від 20 червня 2022 року № 2319-IX було ратифіковано Конвенцію Ради Європи від 11 травня 2011 року «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» [20], положення якої знайшли своє відображення в Законі України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [21].

Процедура взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України встановлюється відповідно до наказу Міністерства внутрішніх справ України від 25 лютого 2019 року № 124 «Про порядок взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України» [22].

Організація взяття на профілактичний облік дитини-кривдника та проведення з нею профілактичної роботи в органах Національної поліції України здійснюються працівниками підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України відповідно до Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19 грудня 2017 року № 1044 [23].

Профілактики щодо дитини поліцейським підрозділу ювенальної превенції включає:

- проведення ознайомлювальних, попереджувальних і виховних бесід з дитиною за місцем проживання, навчання або роботи не рідше одного разу на місяць;
- проведення ознайомлювальних, попереджувальних бесід з батьками дитини, її законними представниками, членами сім’ї з метою усунення причин і умов, які спонукали до вчинення адміністративного чи кримінального правопорушення;
- складання плану заходів з індивідуальної профілактики на основі вивчення матеріалів характеристик, індивідуально-психологічних особливостей дитини;
- відвідування за місцем проживання дитини для з’ясування умов проживання, а також чинників, які можуть негативно впливати на неї та спонукати до вчинення адміністративних і кримінальних правопорушень;
- вжиття інших профілактичних заходів, передбачених законодавством України [23].

Надзвичайно важливо, щоб спеціалісти, які постійно мають справу з постраждалими та кривдниками, мали відповідні знання з питань, пов’язаних з домашнім насильством.

Своєю чергою, цей нормативно-правовий акт, вказує, що своїми діями Національна поліція забезпечує функціонування суспільних відносин у державі, до основних завдань, яких, входить й забезпечення права громадян на соціальний захист.

Важливою складовою системи правоохоронних органів у забезпеченні соціальних прав громадян виступає прокуратура, яка відповідно до п. 4 частини 2 Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII «Про прокуратуру», крім основних функцій здійснює нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Важливо відмітити, що відповідно до ч. 3 статті 17 Закону «Під час здійснення повноважень, пов'язаних з реалізацією функцій прокуратури, прокурори є незалежними, самостійно приймають рішення про порядок здійснення таких повноважень, керуючись при цьому положеннями закону, а також зобов'язані виконувати лише такі вказівки прокурора вищого рівня, що були надані з дотриманням вимог цієї статті» [24].

При характеристиці особливостей діяльності прокуратури у соціальному захисті громадян не можна обминути увагою представницькі її функції, які полягають у здійсненні процесуальних та інших дій, спрямованих на захист інтересів громадянина або держави, у випадках та порядку, встановлених законом. Прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) у випадках, якщо така особа не спроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані соціальні права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист [24]. Також, прокурор у сфері соціального захисту здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу [24].

Отже, основні функції та завдання прокуратури спрямовані на захист прав і свобод людини, у тому числі надання права громадянам соціального захисту. Делегування функцій прокуратури, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається.

Враховуючи обставини війни, в час коли *наша держава*, переживаючи антилюдське широкомасштабне вторгнення росії, зіштовхнулася із зовнішніми та внутрішніми загрозами національній безпеці та порушеннями основоположних прав, особлива увага прикута до діяльності найбільш авторитетного та відповідального правоохоронного органу - Служби безпеки України (далі – СБУ), яка як у мирний період, так під час боротьби з агресором виконує величезний обсяг покладеної функцій та завдань, не виключенням у цьому напрямку є забезпечення прав громадян у сфері соціального захисту. Відповідно Закону України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII «Про Службу безпеки України» [25]. СБУ є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. Основним завданням СБУ є: здійснення контррозвідувальних заходів (викривати та блокувати протиправні дії іноземних спецслужб), захист національної державності (захист державного суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу), захист інформаційного та кіберпростору (комплексне забезпечення інформаційної та кібернетичної безпеки держави), охорона державної таємниці (дбає про охорону секретної інформації у сфері оборони, економіки, науки та техніки, зовнішніх відносин тощо), боротьба з тероризмом (захист держави від проявів тероризму, моніторинг рівня

терористичної загрози), захист об'єктів критичної інфраструктури (захисту об'єктів енергетики, транспортного комплексу та інших стратегічно важливих галузей), протидія російській агресії (участь у бойових та спеціальних операціях на фронті) [26]. Ці повноваження СБУ спрямовані на створення безпечного середовища для життя та діяльності громадян, що є основою для соціального захисту. До загальної системи СБУ входить центральне управління СБУ, підпорядковані йому регіональні органи, органи військової контррозвідки, військові формування, а також навчальні, науково-дослідні та інші заклади СБУ [25].

Крім вказаного, відзначаючи багатоаспектний характер повноважень, СБУ у своїй діяльності керується не лише Законом України «Про службу безпеки», але і закладає фундамент до виконання організаційно-правових функцій положеннями інших нормативно-правових актів: Законом України «Про національну безпеку України», Законом України «Про державну таємницю», Законом України «Про боротьбу з тероризмом», Законом України «Про контррозвідувальну діяльність», Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та іншими нормативно-правовими актами. Все це свідчить про те, що для повноцінного виконання завдань СБУ потребує оновленого законодавства, яке б відповідало сучасним реаліям забезпечення та захисту громадян, суспільства та держави.

До переліку органів правоохорони у забезпеченні соціального захисту громадян можна додати Національне антикорупційне бюро України (далі-НАБУ) як відносно нового правоохоронного органу виконавчої гілки влади. Відповідно до частини 2 статті 1 Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII «Про Національне антикорупційне бюро України» його основним завданням є протидія корупційним та іншим кримінальним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції [27]. І хоча НАБУ не являється основним органом у сфері забезпечення соціального захисту населення, проте, опосередковано, його діяльність може позитивно впливати на соціальний захист громадян у протидії корупції, насамперед, у сфері розподілу соціальних виплат та у запобіганні корупції у державних установах, які можуть надавати соціальні послуги.

Характеризуючи Державну податкову службу України та Державну митну службу України, протягом незалежності України у цих органах державної влади пройшли ряд реформ, в кінцевому результаті яких 6 березня 2019 року за № 227 постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Положення про Державну податкову службу України та Державну митну службу України (далі-Положення) [28], яке визначає поняття, принципи та завдання, покладених на ці центральні органи публічної влади. Державна податкова служба України (далі-ДПС) у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства. Варто додати, що серед основних завдань ДПС відповідно до п. 4 частини 3 Положення здійснює контроль за дотриманням вимог податкового законодавства, законодавства щодо адміністрування єдиного внеску та законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на ДПС; п. 7 частини 3 Положення, здійснює реєстрацію та веде облік платників податків, платників єдиного внеску, об'єктів оподаткування та об'єктів, пов'язаних з оподаткуванням, проводить диференціацію платників податків; п. 9 частини 3 Положення, забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, формування та ведення Державного реєстру фізичних осіб - платників податків, інших реєстрів, банків і баз даних, ведення яких покладено законодавством на ДПС, а також

реєстру страхувальників Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування [28].

Щодо соціального страхування, яке надається цим органом, воно своєю чергою покликане забезпечити систему соціального захисту для усіх прошарків населення. Правова ознака соціального страхування проявляється у тому, що будь-які процеси, що виражають зміст соціального страхування, є закріпленими у нормативно-правових актах і передбачаються у їх нормах. Економічна ознака соціального страхування проявляється у тому, що соціальне страхування є важелем перерозподілу грошових коштів у суспільстві й має зв'язок із розбудовою економіки [29, с. 16]. Соціальне страхування, це фундаментальна основа державної системи соціального захисту населення, що надає можливість громадянам нашої держави та іншим мешканцям на матеріальне забезпечення і підтримку за рахунок фондів, сформованих органами місцевого самоврядування, державною владою.

Розглядаючи Державну митну службу України (далі - ДМС) відповідно до Положення, ДМС є центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів. Державною митною службою України реалізується державна митна політика, державна політика у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи. Цей орган виконавчої влади у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства [28]. Державна митна служба України, своїми, функціями й завданнями, забезпечує права громадян на отримання соціальної допомоги. Цей орган забезпечує процес, через який проходить соціальна допомога від інших країні такими діями він створює абсолютно безпечне середовище для ввезення товарів соціального призначення.

Не менш важливим у соціальному захисті громадян виступають органи і установи виконання покарань та слідчі ізолятори. Відповідно до Закону України від 23 червня 2005 року № 2713-IV Державна кримінально-виконавча служба України (далі - ДКВС) відповідно до закону здійснює правозастосовні та правоохоронні функції і складається з центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, його територіальних органів управління, кримінально-виконавчої інспекції, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, закладів охорони здоров'я, підприємств установ виконання покарань, інших підприємств, установ і організацій, створених для забезпечення виконання завдань ДКВС. Діяльність ДКВС проводиться на основі дотримання прав і свобод людини та громадянина. Персонал ДКВС зобов'язаний поважати гідність людини, виявляти до неї гуманне ставлення [30].

До основних функцій діяльності ДКВС у сфері соціального захисту належать:

- надання особам, які відбувають покарання медичного обслуговування, освіти та праці;
- організація програми реабілітації, спрямованої на підготовку ув'язнених до повернення у суспільство та запобігання рецидивам;
- сприяння звільненим особам у працевлаштуванні, отриманні соціальних виплат та вирішенні інших питань.

Отже, соціальний захист осіб, які відбувають покарання, є важливим аспектом кримінально-виконавчої системи, оскільки сприяє їх ресоціалізації та інтеграції в суспільство, що, в свою чергу, зменшує ризик повторних злочинів та покращує загальну безпеку.

Характеризуючи діяльність слідчих ізоляторів ДКВС, згідно наказу Міністерства юстиції України від 14 червня 2019 року № 1769/5 «Про затвердження Правил

внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України» [31] на ці підрозділи покладено обов'язок, спрямований на виконання Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів щодо порядку й умов перебування осіб, які тримаються під вартою, а також окремих категорій засуджених у слідчих ізоляторах ДКВС.

Основними напрямками СІЗО у забезпеченні соціального захисту:

1. забезпечення мінімальних стандартів утримання осіб, які перебувають у СІЗО, включаючи житло, харчування, медичне обслуговування та гігієну;
2. здійснення контролю за умовами утримання у СІЗО та дотриманням прав ув'язнених;
3. сприяння соціальній адаптації ув'язнених, шляхом організації навчання, професійної підготовки або надання можливості для роботи.

Слід відзначити, що у період дії воєнного стану в Україні та протягом двох років після його припинення чи скасування у слідчому ізоляторі (далі – СІЗО) можуть створюватися сектори максимального рівня безпеки для відбування покарання чоловіками, засудженими до довічного позбавлення волі, з урахуванням їхніх прав та обов'язків та з дотриманням вимог суворої ізоляції від інших категорій осіб, які тримаються у цих установах.

Висновки

Варто зазначити, що правоохоронні органи у здійсненні функцій держави виступають однією з відповідальних ланок у соціальному захисті громадян, забезпечуючи законність і правопорядок, а також захищаючи права та інтереси громадян. Правоохоронні органи з метою соціального забезпечення громадян: реагують на виклики громадян, розслідують злочини, що є основою для соціального захисту; приділяють особливу увагу захисту осіб з інвалідністю, пенсіонерів, прав дітей та інших соціально вразливих категорій громадян, які потребують додаткового захисту; здійснюють розслідування злочинів, затримують підозрюваних, проводять слідчі дії та забезпечують притягнення винних до відповідальності, що сприяє захисту жертв злочинів та попередженню повторних правопорушень; проводять профілактичну роботу, спрямовану на попередження злочинності, що включає роботу з молоддю, проведення інформаційних кампаній та інші заходи.

Проте, визначаючи недостатньо зваженої та чіткої характеристики системи правоохоронних органів, враховуючи наукові підходи до їх визначення, існує потреба у розробленні та ухваленні окремого нормативно-правового акту «Про правоохоронні органи». Від ефективності політики соціального захисту залежить не тільки стійкість та збалансованість суспільного розвитку, але й рівень національної безпеки. Особлива ця тенденція простежується в умовах сучасної війни, де даній сфері надається велике значення, оскільки вразливі соціальні верстви населення потребують значної уваги з боку держави і при цьому ефективність діяльності правоохоронних органів повинна відігравати важливу роль у наданні права громадян на соціальний захист.

Таким чином, ефективна робота правоохоронних органів у сфері соціального захисту сприяє створенню безпечного та справедливого суспільства, в якому кожен громадянин може реалізувати свої права та свободи.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
2. Музичук О., Салманова О., Хромов А., Селюков В. Правоохоронні органи в системі суб'єктів захисту і оборони прав людини // О. Muzychuk, O. Salmanova, A. Khromov, V. Seliukov Law enforcement agencies in the system of subjects of human rights

- protection and defence // Revista Gestão e Secretariado (GeSec). São Paulo, SP, Brasil. 2023. V. 14, n. 9. C. 15004-15019. <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/774dca53-59af-4139-8c33-9fca796e1584/content>
3. Судові та правоохоронні органи України: Навч. підруч. проф. О.М. Бандурки. Харків: Ун-т внутр. справ, 1999. 350 с.
 4. Ботвінов Р. Г. Здійснення правоохоронної діяльності органами державної влади: сутність та ознаки. Державне управління та місцеве самоврядування. 2016. № 4 (31). С. 44–50.
 5. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : Підручник / О. С. Захарова, В. С. Ковальський, В. С. Лукомський та ін.; Відп. ред. В. Т. Маляренко. 3-є вид., перероб. і доп. К. : Юрінком Інтер, 2007. С. 18.
 6. Загальна теорія держави і права: (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції) : навч. посіб. / [О. Л. Копиленко, О. В. Зайчук, А. П. Заєць та ін.]; за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. К. : Юрінком Інтер, 2008. 400 с. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/tdp_2024/1lec/lec_14.html
 7. Безпалова О.І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави. Х. : Ніка Нова, 2014. 544 с.
 8. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. Харків: Консум, 2000. 704 с.
 9. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3781-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>
 10. Мельник М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність : навч. посіб. / М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. К. : Атіка, 2002. 576 с.
 11. Басай В. Судові, правоохоронні та правозахисні органи України: підручник для студ. вищих юрид. навч. закл.: у 3 кн. Коломия: Видавничополіграфічне товариство «Вік», 2006. 972 с.
 12. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності : навч. посібник. 2-е вид. перероб. і доп. / Кол. авт.; за ред. д.ю.н., доц. В.О. Боняк. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2018. 260 с.
 13. Шестак Л. В. Адміністративне право: навч. посіб. Чернігів: ЧДІПЧТП, 2011. 254 с.
 14. Малиновський В. Я. Державне управління: навч. посіб. 2-ге вид., допов. та переробл. Київ: Атіка, 2003. 576 с.
 15. Безпалова О.І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави. Х. : Ніка Нова, 2014. 544 с.
 16. Хамула П. І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2016
 17. Тицька Я.О. Роль правоохоронних органів у забезпеченні прав людини: теоретико-правовий аспект. Держава та регіони. Сер. Право. Запоріжжя: Гельветика, 2021. № 2 (72). С. 120-125.
 18. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
 19. Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року: постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#Text>.
 20. Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Конвенція Ради Європи від 11 травня 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.

21. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Законі України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.
22. Порядок взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25 лютого 2019 року № 124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0270-19#n14>.
23. Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19 грудня 2017 року № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>.
24. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
25. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>
26. Служба безпеки України: офіційний вебсайт. Діяльність СБУ. URL: <https://ssu.gov.ua/>.
27. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.
28. Про затвердження Положення про Державну податкову службу України та Положення про Державну митну службу України: постанова Кабінету Міністрів України. від 6 березня 2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text>.
29. Кириченко А. В. К 43 Розвиток соціального страхування в Україні: Монографія. К.: ЦП “Компринт”, 2017. 197 с.
30. Державна кримінально-виконавча служба України: Закон України від 23 червня 2005 року № 2713-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text>.
31. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 14 червня 2019 року № 1769/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0633-19#Text>.